

Arkeologisk förundersökning i och vid Lödöses ishall

Arkeologisk förundersökning
L1964:1892, Tingberg 4:147 m. fl.
Sankt Peder socken, Lilla Edets kommun
Astrid Lennblad
Lödöse museum/Kulturförvaltningen
KU Arkeologisk rapport 2024:11

Arkeologisk förundersökning i och vid Lödöses ishall

Arkeologisk förundersökning
L1946:1892, Tingberg 4:147
Sankt Peder socken, Lilla Edets kommun
Astrid Lennblad
KU Arkeologisk rapport 2024:11
Lödöse museum/Kulturförvaltningen

Författare Astrid Lennblad

Grafisk form Gabriella Kalmar

Layout och teknisk redigering Astrid Lennblad

Omslagsbild Fotot visar schaktning inne i Lödöses ishall. Foto taget av Astrid Lennblad.

Lödöse museum/Kulturförvaltningen

Museivägen 1

463 71 Lödöse

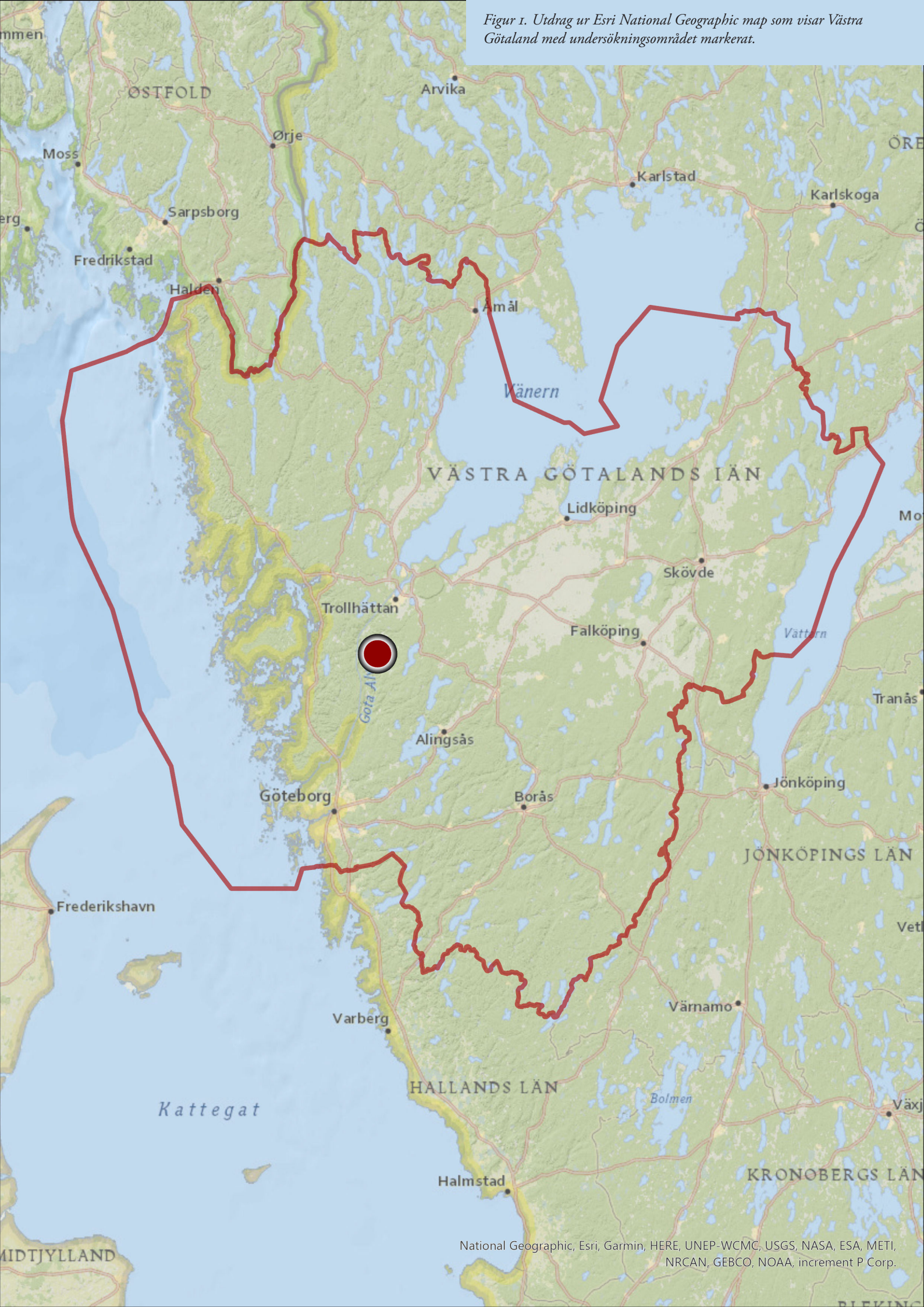
tel. 010-441 43 81

www.lodosemuseum.se

Innehåll

Sammanfattning	8
Inledning.....	8
Syfte, metod och genomförande.....	8
Syfte.....	8
Metod och genomförande.....	8
Kort historik om Lödöse	8
Tidigare arkeologiska undersökningar	9
Resultat	10
Slutsats samt åtgärdsförslag	14
Referenser.....	14
Litteratur	14
Tekniska och administrativa uppgifter	15

Figur 1. Utdrag ur Esri National Geographic map som visar Västra Götaland med undersökningsområdet markerat.

N

Figur 2. Utdrag ur Esri National Geographic map som visar Lödöse med undersökningsområdet och fornlämningen L1964:1892 utmarkerat. Skala 1:10 000.

Sammanfattning

Lödöse museum/Kulturförvaltningen har på uppdrag av Länsstyrelsen i Västra Götalands län (431-4335-2023) genomfört en arkeologisk förundersökning med anledning av planerad om- och tillbyggnation av ishallen i Lödöse, inom fastigheten Tingberg 4:147 m. fl. Byggprojektet berör lämningen L1964:1892. Förundersökningen gjordes i två omgångar, först område 1 (ishallen) och omkring ett år senare undersöktes område 3 samt en mindre tilläggsyta. Område 2 har utgått ur projektet.

Förundersökningen resulterade i att inget av antikvariskt intresse påträffades. Inom område 1 (ishallen) togs fem schakt upp till ett djup om 0,5 meter under isen och inom område 3 togs ett schakt upp till ett djup om 1,3 meter under dagens marknivå (38,5 meter över havet). Inom tilläggsytan tog ett schakt upp till ett djup om 1,5 meter under dagens marknivå (38,5 meter över havet).

Inledning

Lödöse museum/Kulturförvaltningen har på uppdrag av Länsstyrelsen i Västra Götalands län (431-4335-2023) genomfört en arkeologisk förundersökning med anledning av planerad om- och tillbyggnation av ishallen i Lödöse, inom fastigheten Tingberg 4:147 m. fl. Byggprojektet berör lämningen L1964:1892. Fältarbetet utfördes i två omgångar, dels 7/6 2023, dels 1/7 2024. Projektledare och rapportförfattare var Astrid Lennblad, medverkade i fält gjorde även Anton Lazarides och Jakob Wahlström.

Syfte, metod och genomförande

Syfte

Syftet med förundersökningen var att ge Länsstyrelsen ett beslutsunderlag inför prövning om tillstånd till ingrepp i fornlämning. Förundersökningens skulle fastställa och dokumentera fornlämningens karaktär, datering, utbredning och komplexitet samt ta tillvara fornfynd. Resultaten ska kunna användas av undersökare för att bedöma och beräkna omfattningen av en arkeologisk undersökning. Resultaten ska också kunna användas i företagarens planering.

Metod och genomförande

Fältarbetet genomfördes medelst sökschaktning av de aktuella ytorna. Schakten mättes in med GPS, fotograferades och dokumenterades i programvaran Field maps. Efterbearbetningar av GIS-datan har gjorts i ArcGIS pro.

I förfrågningsunderlaget var undersökningsområdet uppdelat i tre områden utifrån de planerade om- och tillbyggnationerna. Område 2 utgick från undersökningen på grund av att denna yta inte skall bebyggas i detta skede, i stället har en smal yta tillkommit norr om område 3.

Område 1, inne i ishallen, undersöktes under 2 timmar den 7/6 2023. Medan område 3 och tilläggsytan undersöktes den 1/7 2024.

Kort historik om Lödöse

Historien om Lödöse tar vid i mitten av 1000-talet då den första bebyggelsen kunnat beläggas rent arkeologiskt. Staden växte till sig under 1100-talet och det fanns åtminstone tre församlingskyrkor, myntverkstad och en kastal. Under 1200-talet byggdes en borg som fick namnet Lödöschus, ett dominikankonvent och ett hospital. Under denna period, från ungefär 1250 till 1350 var Lödöse som allra störst, med omkring 2000 invånare, ett mycket stort antal för den skandinaviska medeltidens proportioner. Lödöse var under denna period en av Sveriges allra viktigaste städer och den enda porten mot väst i svensk regi.

Från mitten av 1300-talet och framåt blev livet svårare för lödöseborna, inte minst under 1400-talet då Sverige hamnade i fejd med de tidigare unionskamraterna Danmark och Norge. År 1473 etablerades även staden Nya Lödöse, i nuvarande Gamlestaden i Göteborg, dit det var tänkt att hela Lödöse skulle flytta. Även om inte hela Lödöse avfolkades blev stadens fortlevnad hotad. Ytterligare försvårande omständigheter för Lödöse var att en tull infördes av norrmännen i Bohus mot Lödöse och att staden brändes av norsk-danska unionen. Trots detta stannade många kvar i Lödöse och fortsatte att bedriva handel.

Staden begränsades under denna period till området närmast hamnen och Göta älv. Under det nordiska sjuårskriget användes Lödöse som operationsbas för den svenska armén och brändes i samband med detta. Vid

Figur 3. Rekonstruerad översikt av Lödöse under medeltiden. Utsikt åt väst. Illustration: Petter Lönegård

slutet av 1500-talet hade socknen reducerats till omkring 100 hushåll.

Under en kort period från omkring år 1600 fick staden nytt liv igen då Greve Per Brahe köpte upp marken för att bedriva handel. Lödöse upphörde slutligen att existera som stad år 1646 när stadsrättigheterna drogs in efter ytterligare bränder och försämrade ekonomiska möjligheter gentemot de nybyggda konkurrenterna Göteborg och Vänersborg.

Tidigare arkeologiska undersökningar

I Lödöse har flera undersökningar gjorts genom åren. När de storskaliga arkeologiska utgrävningar först började göras i Lödöse under 1910- och 20-talen undersöktes främst några av stadens större monument, såsom Dominikankonventet, Sankt Olofs kyrka och området kring borgen Lödösehus. Därtill undersöktes även en del i centrala Lödöse där flera senmedeltida husgrunder

påträffades samt kajanläggningar längst med den åfåra som rann genom staden (Ugglas 1931: 475).

I närheten av det nu aktuella undersökningsområdet har det vid tidigare undersökningar påträffats rester från tegelframställning. Vid det som idag är parkering, norr om Tingbergsskolan, påträffades en del tegelkross och rikliga mängder av tegelavfall samt en tegelmur som visade sig utgöra resterna av en tegelugn. Utifrån de påträffade tegelstenarna bör ugnen dateras till 1200–1300-talen. När Tingbergsskolan och dess gymnastiksal byggdes och vid olika ut- och ombyggnationer av skolan har det påträffats flera spår av att det funnits en tegelframställningsplats i närheten. Inför bygget av skolan påträffades även ett äldre gatuskikt för S:t Peders väg samt en tegelbruksbassäng. (Jeffery 2003)

År 2006 grävdes 13 schakt inför bygget av ishallen samt utbyggnad av parkeringsplatsen. I området för själva ishallen (det område som inför denna undersökning kallas område 1) påträffades inget av antikvariskt intresse. (Jeffery 2006)

Resultat

Förundersökningen av område 1, område 3 samt tilläggsytan resulterade i att inget av antikvariskt intresse påträffades. I område 1, ishallen, öppnades fem schakt, omkring 2x2 meter stora och cirka 0,5 meter djupa. Lagerföljden var samma i alla de fem schakten, se tabell 1.

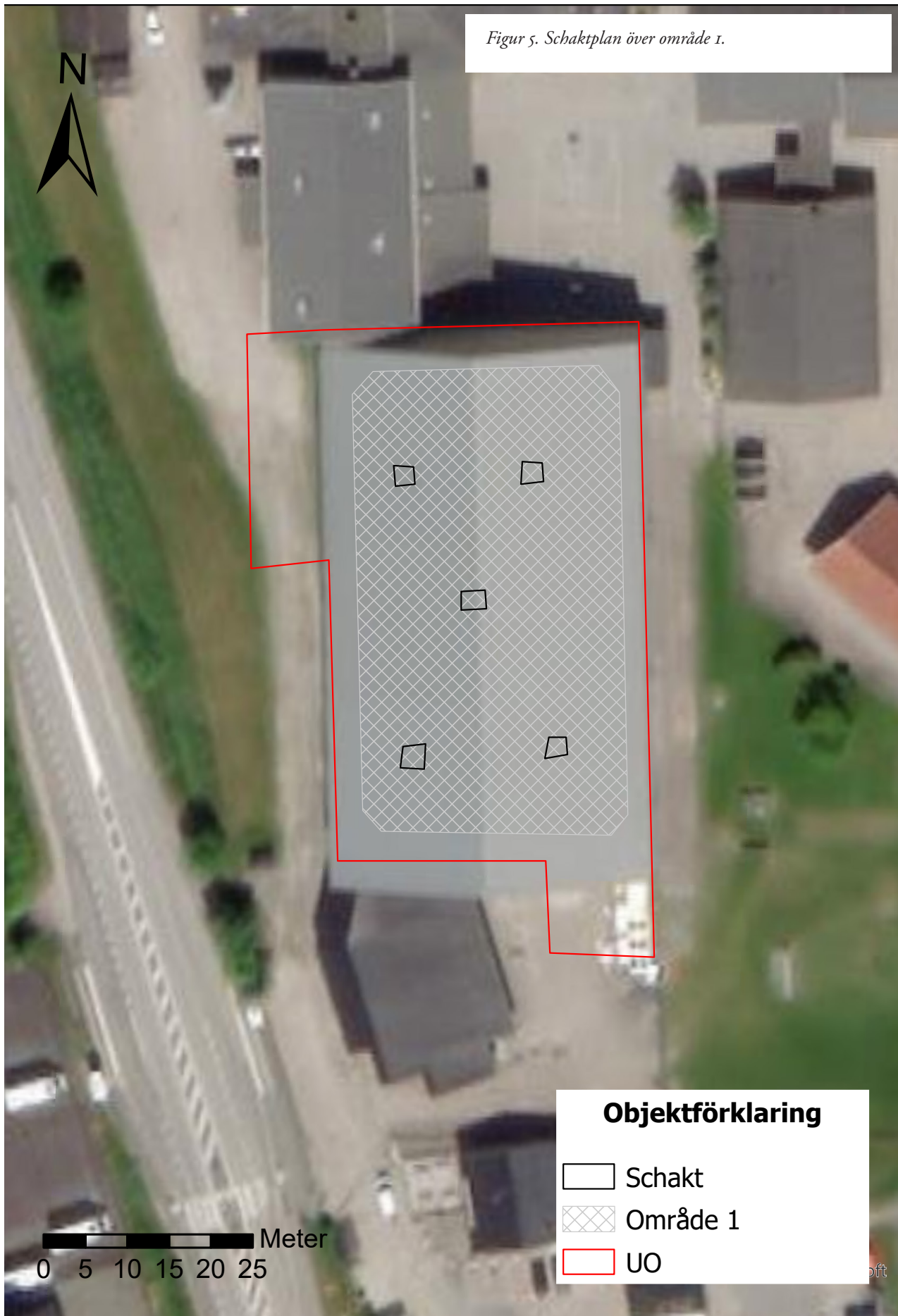
Tabell 1. Lagerföljden i område 1 (ishallen).

Djup (meter)	Lager/material
0–0,05	Sand/färg (själva isen)
0,05–0,4	Rör och frigolit/isolering
0,4–	Grus

Figur 4. Ett av de öppnade schakten inne i ishallen. Foto: Astrid Lennblad

Figur 5. Schaktplan över område 1.

Inom område 3 och tilläggsytan öppnades ett schakt inom vardera ytan. Schakten fick förläggas med hänsyn till den högspänningsledning som går genom båda ytorna. Schaktet i område 3 mätte 17,5 kvadratmeter och 6,5 m² i botten och var 1,3 meter djupt (omkring 38,5 meter över havet.).

Tabell 2. Lagerföljden område 3.

Djup (meter)	Lager/material
0–1	Moderna massor
1–1,1	Lera med någon enstaka prick av tegelkross
1,1–1,3	Ren lera

Schaktet inom tilläggsytan mätte 10 kvadratmeter i toppen och 1,5 kvadratmeter i botten och var omkring 1,5 meter djupt (omkring 38,5 meter över havet).

Tabell 3. Lagerföljden tilläggsytan.

Djup (meter)	Lager/material
0–1	Moderna massor
1–1,1	Lera med någon enstaka prick av tegelkross samt en mindre bit av ett möjligt formtegel
1,1–1,5	Ren lera

Figur 6. Schaktet i tilläggsytan. Foto: Astrid Lennblad

Figur 7. Schaktplan över område 3 och tilläggsyta.

Slutsats samt åtgärdsförslag

Vid den arkeologiska förundersökningen av område 1, område 3 samt tilläggsytan framkom inget av antikvariskt intresse. Därför anser inte Lödöse museum/Kulturförvaltningen att ytterligare arkeologiska insatser är nödvändiga inom de undersökta delarna av undersökningsområdet. Dock har område 2 ej undersökt. I det fall exploatering av denna yta återaktualiseras bör detta föregås av en arkeologisk förundersökning.

Referenser

Litteratur

Jeffery, S. 2003. *Arkeologisk för- och slutundersökning Fastigheten Tingberg 4:147 vid Tingbergsskolan i Lödöse inom fornlämning Raö nr 23, St Peders socken Lilla Edets kommun Västergötland*. Lödöse museum rapport 2003:14

Jeffery, S. 2006. *Arkeologisk förundersökning på tre tomtar inom fastigheten Tingberg, Gamla Lödöse, i anslutning till fornlämning Raä nr 23, St Peders socken, Lilla Edets kommun, Västergötland*. Lödöse museum rapport 2006:06

Ugglas, Carl R. af (1931). *Lödöse: (gamla Lödöse): historia och arkeologi*. Göteborg: Medéns bokh. i distr.

Tekniska och administrativa uppgifter

Länsstyrelsen dnr: 431-4335-2023
Fornreg uppdragsnr: 202300435
Kulturförvaltningen dnr: KU 2023-00130
Kulturförvaltningen projektnr: 15957

Län: Västra Götalands län
Kommun: Lilla Edet
Socken: Sankt Peder
Fastighet: Tingberg 4:147, 4:115 m. fl.
Koordinatsystem: SWEREF 99TM

Uppdragsgivare: AB Edet Hus
Ansvarig institution: Lödöse museum/Kulturförvaltningen
Projektledare: Astrid Lennblad
Fältpersonal: Anton Lazarides, Astrid Lennblad, Jakob Wahlström
Fältarbetstid: 18 timmar, 7/6 2023, dels 1/7 2024

Arkiv: Regionarkivet, Vänersborg.
Fynd: Inga fynd omhändertogs i samband med undersökningen

